

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ «ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ»

Ἐπὶ τὸν γενικώτερον τίτλον «Κρητικά Παλαιογραφικά» ὁ ἐν Ἄμερικῇ ἀπὸ τινων ἐτῶν λίαν ἀποδοτικῶς ἐργαζόμενος φιλόλογος κ. Βασίλειος Λαούρδας δημοσιεύει εἰς τοὺς τόμους τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» σειρὰν μικρῶν αὐτοτελῶν μελετημάτων καὶ κειμένων ποικίλου περιεχομένου, ἀναφερομένων ὅμως πάντοτε εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῆς Κρήτης τοῦ 15ου — 17ου αἰῶνος¹.

Γενικῶς κρινόμενα τὰ μελετήματα ταῦτα τοῦ φίλου συναδέλφου ἀποτελοῦν ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὴν περὶ τὴν μεγαλόνησον ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, διότι πολλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον εἰς φῶς φερομένων κειμένων εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα ἱστορικῶς ἢ γλωσσικῶς, ὡς π.χ. τὰ διάφορα πονημάτια τοῦ Μιχαῆλ Ἀποστόλη², οἱ ὠραῖοι ὕμνοι τοῦ Γεωργίου Λουμπάνου³ ἢ ὁ λόγος τοῦ Μελετίου Βλαστοῦ⁴. Δυστυχῶς ὅμως, εἴτε διότι ἡ ἐργασία ἐγένετο ἐν μεγάλῃ σπουδῇ εἴτε διότι ὁ ἐκδότης δὲν διέθετεν ἐν Ἄμερικῇ τὰ ἀναγκαῖα βοήθημα, ὑπέπεσαν εἰς ἱκανὰ καὶ σοβαρὰ σφάλματα, τὰ ὅποια δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραμείνουν ἀδιόρθωτα. Πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας καὶ πρὸς ὄφελος τοῦ ἀνὰ χεῖρας περιοδικοῦ, προβαίνομεν κατωτέρω εἰς τὴν ὑπόδειξιν καὶ ἐπανόρθωσιν τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν σφαλμάτων τούτων, ὅσα ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν.

Α) Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι κείμενα, τὰ ὅποια ὁ ἐκδότης δημοσιεύει πιστεύον ὅτι τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ ἐκδίδονται, εἶναι ἤδη ὑπ' ἄλλων προεκκεδομένα. Οὕτω :

α) Ἡ ἐκ τοῦ κώδικος Οχοπ. Bodl. gr. misc. 242 (φ. 217) ἐκδι-

¹) Β α σ. Λ α ο ὔ ρ δ α, Κρητικά Παλαιογραφικά, «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Β' (1948), σ. 539-545 (= ἀριθ. 1-2), τόμ. Γ' (1949), σ. 583-590 (= ἀριθ. 3), τόμ. Δ' (1950), σ. 233-256 (= ἀριθ. 4-9), τόμ. Ε' (1951), σ. 231-262 (= ἀριθ. 10-12) καὶ σ. 331-336 (= ἀριθ. 13-14), τόμ. Σ' (1952), σ. 42-58 (= ἀριθ. 15-17) καὶ σ. 204-210 (= ἀριθ. 18).

²) Κρητικά Παλαιογραφικά ἀριθ. 9 (Μιχαῆλ Ἀποστόλη ἐπικήδειοι εἰς Καλοτάρην καὶ Γαλατηνὸν) καὶ 17 (Μιχαῆλ Ἀποστόλη Μενέξενος)· πρβλ. καὶ ἀριθ. 6 (Ἡ Γόρτυνα καὶ ὁ Μιχαῆλ Ἀποστόλης).

³) Κρητικά Παλαιογραφικά ἀριθ. 3 (Τὸ «Ἕμνολόγιον» τοῦ Γεωργίου Λουμπάνου).

⁴) Κρητικά Παλαιογραφικά ἀριθ. 15 (Μελέτιος Βλαστός πρὸς Θωμᾶν Κονταρίνην).

δομένη ἐπιστολή Ἰωάννη Μιχαήλ τοῦ Λυγγέως πρὸς Λέοντα Ἀργυρὸν⁵ ἔχει ἤδη ἐκδοθῆ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ὑπὸ Σπυριδῶνος Λάμπρου⁶, μὲ μερικὰς μάλιστα καλυτέρας γραφάς⁷.

β) Ἡ ἐκ τοῦ κώδικος Vindobon. theol. gr. 227 (φ. 172) ἐκδιδομένη ἐπιστολή XVIII τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου Ἀντωνίου πρὸς Γεώργιον Καλύβαν⁸ εἶναι ἤδη προεκδεδομένη ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. ΧΟΑ' πατριαρχικοῦ κώδικος ὑπὸ Ἰωάννου Σακκελίωνος⁹, μὲ προστεθειμένη μάλιστα τὴν χρονολογίαν («ἐν ἀφλβ', ὀκτωβρίῳ ιθ'»), ἔχει δ' ἐκεῖθεν ἀναδημοσιευθῆ καὶ ὑπὸ Τρύφωνος Εὐσγγελίδου¹⁰.

γ) Αἱ ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ British Museum Addit. 34.060 (φ. 10r) ἐκδιδόμεναι δύο ἐνθυμήσεις περὶ τοῦ θανάτου τῶν ἡγουμένων τῆς μονῆς Ἀγκαράθου Νήφωνος (1559) καὶ Γερμανοῦ (1572)¹¹ εἶχον καὶ πρότερον ἐκδοθῆ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ὑπὸ Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου¹², ὅστις μάλιστα καὶ ἀνέγνωσε διαφόρως τὰς χρονολογίας¹³.

Β) Δευτέρα παρατήρησις, συναφῆς πρὸς τὴν πρώτην, εἶναι ὅτι πολλάκις ὁ συγγραφεὺς τῶν «Κρητικῶν Παλαιογραφικῶν», γράφων περὶ τινος θέματος, ἀγνοεῖ τὴν προγενεστέραν βιβλιογραφίαν καὶ οὕτως ἐμφανίζει ὡς νέα πράγματα ἀπὸ πολλοῦ γνωστὰ καὶ ἔχοντα ἤδη τύχει τῆς προσηκούσης διαπραγματεύσεως ὑπ' ἄλλων ἐρευνητῶν. Οὕτω:

⁵) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Δ', σ. 243.

⁶) Σ π υ ρ. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, Ἐπιστολή Μιχαήλ Λυγγέως πρὸς Λέοντα Ἀργυρὸν, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 13 (1916), σ. 362-363.

⁷) Οὕτως, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιστολῆς, μετὰ τὴν λέξιν *στελοῦμεν* ὁ Λάμπρος θέτει ὀρθῶς τελείαν σιγμῆν, τὸ δὲ τέλος αὐτῆς ἐκδίδει ὡς ἐξῆς: «*Εὐτυχῶν (εὐτυχῶς Λαούρδας) εἴης. Τὸ τεταριχουμένον (τετραχουμένον Λ.) ἀπόλετο, ἐμοῦ μὴ σθένοντος κἂν (ἂν Λ.) πρίασθαι*».

⁸) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Ε', σ. 334 (ἀριθ. 5).

⁹) Ἰ ω ά ν ο υ Σ α κ κ ε λ ί ω ν ο ς, Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθήνησιν, 1890 σ. 264-265.

¹⁰) Τ ρ ύ φ. Ε. Εὐ α γ γ ε λ ί δ ο υ, Ῥοδιακά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ γυμναστικοῦ συλλόγου Διαγόρας, τευχ. Α', ἐν Ῥόδῳ, 1917, σ. 105.

¹¹) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Ε', σ. 336 (= Κρητικά Παλαιογραφικά ἀριθ. 14: Μνεῖται τῆς Μονῆς Ἀγκαράθου).

¹²) Γ ε ν ν α δ ί ο υ Μ. Ἀ ρ α μ π α τ ζ ό γ λ ο υ, Φωτίσιος Βιβλιοθήκη, ἐν Κωνσταντινουπόλει, μέρος πρῶτον, 1933, σ. 108, σμ. 3.

¹³) Ὁ Ἀραμπατζόγλου διὰ μὲν τὸν θάνατον τοῦ Νήφωνος παρέχει ἔτος ἀφμθ' (1549) καὶ οὐκί 1559 (ὡς ὁ Λαούρδας καὶ ὁ κατάλογος τῶν χειρογράφων τοῦ British Museum), διὰ δὲ τὸν τοῦ Γερμανοῦ ἀφορ' (1575) (ἔναντι 1572 τοῦ Λαούρδα καὶ 1579 τοῦ καταλόγου). Διὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερμανοῦ πάντως ἐκ τῶν τριῶν χρονολογιῶν μόνη ὀρθή φαίνεται ἡ τοῦ Ἀραμπατζόγλου (1575), διότι μόνον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ «Ἰανουαρίου ι' ὥρα δ' τῆς νυκτός, ἡμέρα γ'» τῆς ἐνθυμήσεως συμπέπει ὄντως πρὸς τὴν Τρίτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος.

α) Πραγματευόμενος ειδικῶς περὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γεωργίου Καλύβα τῶν περιεχομένων εἰς τὸν κώδικα Vindobon. theol. gr. 227, ἔξ οὗ δημοσιεύει ἔξ¹⁴, γνωρίζει μὲν τὴν ὑπὸ R. Vetschera πρώτην περιγραφὴν τοῦ κώδικος τούτου¹⁵, ἀγνοεῖ ὅμως τὴν τελευταίαν περὶ τοῦ ἀξιολόγου τούτου Κρητῆς λογίου διεξοδικὴν ἐργασίαν τοῦ Κ. Δυοβουνιώτου¹⁶. Ὁ Δυοβουνιώτης ἐν τούτοις ὄχι μόνον κατέγραψε — λεπτομερέστερον καὶ ἀκριβέστερον τοῦ Vetschera—πάντα τὰ εἰς τὸν ἀνωτέρω κώδικα περιλαμβανόμενα ἔργα τοῦ Καλύβα (ὁμίλιας, θεολογικὰς ἀποκρίσεις, ἐπιστολάς), ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἔργων τούτων καὶ τοῦ βίου τοῦ Καλύβα δοκίμως ἐπραγματεύθη, ἐκμεταλλεόμενος πάσας τὰς ἐκ τοῦ κώδικος δυναμένας ν' ἀντληθῶσιν εἰδήσεις καὶ συνδυάζων ταύτας καὶ πρὸς ἄλλας γνωστὰς ἄλλοθεν πηγὰς. Ἄν ὁ κ. Λιούρδας ἐγνώριζε τὴν πραγματείαν ταύτην τοῦ Δυοβουνιώτου—καὶ δὲν ἦτο τοῦτο δύσκολον, διότι τὸ περιοδικὸν ἔνθα ἐδημοσιεύθη καὶ γνωστότατον εἶναι καὶ εὐρετηρίου δὲν στερεῖται—τότε δὲν θὰ ὠμίλει περὶ τοῦ Καλύβα ὡς περὶ «ἀγνώστου Κρητῆς λογίου μέχρι τῆς ὑπὸ R. Vetschera περιγραφῆς» τοῦ προμνημονευθέντος κώδικος, ἐνῶ ὁ ἀνὴρ ἦτο γνωστὸς ἤδη εἰς τὸν Ζαβίραν καὶ τὸν Φαβρίκιον¹⁷, οὐδὲ θὰ ἔλεγε περὶ αὐτοῦ πράγματα ἥδη πληρέστερον ἀναπτυχθέντα ὑπὸ τοῦ Δυοβουνιώτου.

β) Γράφων περὶ τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀπὸ τοῦ 1562 μέχρι τοῦ 1598 δράσαντος Κρητῆς κωδικογράφου Ἀντωνίου Καλοσυνᾶ, ἐπάγεται ἐν τέλει¹⁸: «Ἡ Ἰσπανικὴ Ἀναγέννησις τοῦ 16. αἰῶνος κατὰ ἓνα τμημά της, καὶ δὴ σημαντικόν, ὀφείλεται εἰς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐργασθέντας Κρητας, ἀπὸ τοῦ Θεοδοκοπούλου, τοῦ Τουρριανοῦ καὶ τοῦ Καλοσυνᾶ, μέχρι τοῦ ἀγνώστου ἄλλως ἐκείνου διδασκάλου εἰς Τολέδο, τὸν ὁποῖον ὁ Diego Siego [γράφει: Sigeo] ἐνθυμεῖται ὡς «*vivae vocis praeceptorem meum in schola Complutensi Demetrium Ducam natione Graecum, patria Cretensem*»¹⁹. Ἄλλ' ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ τόσον

¹⁴) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Ε', σ. 331-336 (= Κρητικά Παλαιογραφικά ἀριθ. 13: Ἐπιστολαὶ τοῦ Γεωργίου Καλύβα).

¹⁵) R. Vetschera, Georgios Kalybas, «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 25 (1925), σ. 51-59.

¹⁶) Κ. Ἰ. Δυοβουνιώτου, Γεώργιος Καλύβας, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 6 (1929), σ. 80-99.

¹⁷) Βλ. Κ. Ἰ. Δυοβουνιώτην, αὐτόθι, σ. 80, σημ. 1.

¹⁸) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Δ', σ. 251.

¹⁹) Ὁ κ. Λιούρδας παραπέμπει εἰς E. Martini, Textgeschichte der Bibliothek des Patriarchen Photios von Konstantinopel, Leipzig, I, 1911, σ. 25 καὶ 40. Τὸ σημεῖωμα ὅμως τοῦτο ἐδημοσιεύθη εἰς βιβλίον ἐκδοθὲν ἐν Λισσαβῶνι τῷ 1560 (βλ. E. Legrand, Bibliographie Hellénique... aux XV - XVI siècles, τόμ. 1, Paris, 1885, σ. 194, σημ. 2).

συγκαταβατικῶς μνημονευομένου Δημητρίου Δούκα τοῦ Κρητὸς ὡς «ἀγνώστου ἄλλως... διδασκάλου» οὐδόλως ἀρμόζει εἰς τὸν ἄλλως γνωστότατον καὶ ἐπιφανῆ τοῦτον ἑλληνιστὴν καὶ ἐκδότην ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ πολλῶν ἀρχαίων καὶ ἱερῶν κειμένων (ἀπὸ 1509—1527)²⁰, ὅστις πολὺ πρὸ τοῦ Καλοσουνᾶ ἔδρασε καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ἰσπανίᾳ, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Φραγκίσκου Χιμενεζ, ἰδρυτοῦ τοῦ Πα-νεπιστημίου τῆς Alcala (Κομπλούτου)²¹.

Γ) Τρίτον δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι καὶ ὁσαῖς δημοσιεύονται κείμενα πράγματι ἀνέκδοτα, καὶ πάλιν ταῦτα ἐκδίδονται πλημμελῶς. Σφάλματα περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἐν γένει ἀποκατάστασιν καὶ παρουσίαςιν τῶν κειμένων παρατηροῦνται πολλὰ, ἐξ ὧν σημειοῦμεν τὰ ἀκόλουθα :

α) Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Λαούρδα παρεχομένην συμπληρωματικὴν περιγραφὴν τοῦ γνωστοῦ εἰκονογραφημένου Μαρκιανοῦ κώδικος τοῦ Γεωργίου Κλόντζα²², τοῦ περιγραφέντος παλαιότερον ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Λάμπρου²³, ἐκδίδονται ἐν ἄλλοις καὶ τὰ κείμενα τὰ περιεχόμενα ἐν φύλλῳ 134r τοῦ κώδικος²⁴, οὔτινος φύλλον παρατίθεται καὶ φωτοτυπία ἐν πίνακι I, εἰκ. 2. Εἰς τὸ κατώτερον μέρος τοῦ φύλλου τούτου εἰκονίζεται ὁ «*Μαρις Καβάλης καὶ γενεράδες τῆς Κρήτης*»²⁵, εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον ἀναγράφεται χρῆσιμος. Μεταξὺ εἰκόνης καὶ χρῆσιμου, ἦτοι ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς τοῦ φύλλου τούτου, φέρεται ἕμμετρον κείμενον χαρακτηριζόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Λαούρδα ὡς ἐγκώμιον τοῦ Μαρίνου Καβάλλη καὶ παρατιθέμενον ὑπ' αὐτοῦ²⁶ εἰς 26 ἰαμβικούς δωδεκασυλλάβους στίχους. Τὸ κείμενον ὅμως τοῦτο, ὅφ' ἦν μορφὴν παρατίθεται

²⁰) Ἐναγραφήν τῶν ἐκδόσεων τούτων, συνοδευομένων συνήθως καὶ ὑπὸ προλογικῶν τοῦ Δούκα ἐπιστολῶν, βλ. παρὰ E. L e g r a n d, ἔνθ. ἀνωτ., ἀριθ. 32 (σ. 82-89), 33 (σ. 89-93), 40 (σ. 112-118), 41 (σ. 118-120), 42 (σ. 120-121)-76 (σ. 192-195) καὶ τόμ. 3, Paris, 1903, ἀριθ. 292 (σ. 316-317). Πρβλ. καὶ τὰ περὶ Δημητρίου Δούκα γραφόμενα ὑπὸ Ἡλίας Π. Βουτιερίδη, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, τόμ. 1, Ἀθῆναι, 1924, σ. 287-289.

²¹) Βλ. τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δούκα ἐν ἔτει 1514 γραφόμενα καὶ ἀνατυπούμενα, παρὰ E. L e g r a n d, ἔνθ. ἀνωτ., τόμ. 1, σ. 119 καὶ 120 (πρβλ. καὶ Ἡλ. Βουτιερίδη, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 288-289).

²²) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Ε', σ. 231-245 (= Κρητικά Παλαιογραφικά ἀριθ. 10: Ὁ Μαρκιανὸς κώδιξ τοῦ Γεωργίου Κλόντζα καὶ οἱ περὶ Κρήτης χρῆσιμοί).

²³) Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ὁ Μαρκιανὸς κώδιξ τοῦ Κρητὸς Γεωργίου Κλόντζα, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 12 (1915), σ. 41-52.

²⁴) «Κρητικά Χρονικά», ἔνθ. ἀνωτ., σ. 233-234.

²⁵) Πρβλ. καὶ Σπυρ. Π. Λάμπρου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 46.

²⁶) «Κρητικά Χρονικά», ἔνθ. ἀνωτ., σ. 234.

ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, εἶναι τελείως ἀσύντακτον, ἀνακόλουθον καὶ ἀκατάληπτον καὶ εὐλόγως ἐμβάλλει τὸν ἀναγινώσκοντα εἰς ἀπορίαν. Ἐπὶ τὴν ἀπορίαν λύει εὐτυχῶς ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τῆς δημοσιευομένης φωτοτυπίας τοῦ περιέχοντος τὸ κείμενον φύλλου: Ἐν αὐτῇ παρατηροῦμεν ὅτι τὸ πλάτος ἐκάστης γραμμῆς περιλαμβάνει ἀνὰ δύο διαδοχικοὺς στίχους τοῦ ἐμμέτρου κειμένου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ δεύτερος τούτων ἀρχίζει πάντοτε διὰ κεφαλαίου κυλλιγραφημένου, ὡς καὶ ὁ πρῶτος, ὁ ἐκδότης, ὑπολαβὼν τὸ κείμενον ὡς δίστηλον, ἠκολούθησε κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν κάθετον ἀντὶ ὀριζοντίου πορείας. Οὕτω δὲ παρέθηκεν εἰς διαδοχικὴν σειρὰν πρῶτον μὲν τοὺς περιττοὺς τὴν τάξιν στίχους 1, 3, 5 . . . 25, εἶτα δὲ (καταλιπὼν μικρὸν διάκενον πρὸς ὑποδήλωσιν τοῦ νομιζομένου ὡς τέλους τῆς πρώτης καὶ ἀρχῆς τῆς δευτέρας δῆθεν στήλης) τοὺς ἀρτίαν τάξιν ἔχοντας στίχους 2, 4, 6 . . . 26. Ἡ τοιαύτη ἐντελὴς σύγχυσις περὶ τὴν τάξιν τῶν στίχων* κατέστησε μοιραίως τὸ κείμενον ἀκατάληπτον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐκδότην ἐκλαβόντα αὐτὸ ὡς ἐγκώμιον δῆθεν τοῦ Καβάλλη. Ἐπειδὴ τὸ σοβαρὸν τοῦτο σφάλμα οὐδ' ἐκ τῶν ὑστέρων ἔτυχεν ἐπανορθώσεως ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς τὰ ἐπόμενα τεύχη τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν», ἀναγκαζόμεθα νὰ παραθέσωμεν κατωτέρω τοὺς αὐτοὺς στίχους κατὰ τὴν ὀρθὴν αὐτῶν τάξιν, εἰς τρόπον ὥστε τὸ στιχοῦργημα νὰ φανῇ καταληπτόν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀποκαθιστῶμεν καὶ τὸ κείμενον πολλαχοῦ, διορθοῦντες σφάλματα ἢ παραναγνώσεις τοῦ ἐκδότου, ὡς βλέπει τις εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα. Δυστυχῶς ἢ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου παρεχομένη φωτοτυπία δὲν εἶναι καθαρὰ καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπαληθεύσωμεν πάσας τὰς ἀναγνώσεις του, ὧν αὐτὸς καὶ μόνος φέρει βεβαίως τὴν εὐθύνην.

*Πέρας προφητῶν χρησμός, ὅσον ἐν τάχει
λαβεῖν φιλεῖ, ὅθεν τε τῶν Ἐνητίης
ἀρχῶν ἀπάντων ψῆφος ἐμπλεως ἔφη:
Γενικὸς ἴτω καὶ φύλαξ Κρήτης ὅλης,
5 γένους ἀρίστου σπέρμα προσφιλέστατον,
Μαρκῆς Καβάλλης, νῦν κατοικῶν ἐνθάδε.
Οὔτος δὲ πολλὴν προξένησεν ἀθλίως
θραῦσιν τ', ἐπεὶ ἔμελλεν αὐτῷ οὐδόλως
σωτηρίας νήσου τε τῆς φιλεστάτης.*

* [Σημ. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου κρίνεται σκόπιμον νὰ διευκρινηθῇ ὅτι ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ κ. Λαούρδα τὸ κείμενον ἀναγράφεται εἰς δίστηλον, ὡς ἔχει ἀκριβῶς καὶ ἐν τῷ κώδικι. Κατὰ τὴν στοιχειοθέτησιν ὁμοίως, μὴ οὔσης τεχνικῶς ἐφικτῆς τῆς εἰς δύο παραλλήλους στήλας ἐκτυπώσεως, μὴ γενομένης δὲ ἄλλως ἀντιληπτῆς τῆς ὀρθῆς διαδοχῆς τῶν στίχων, τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη εἰς δύο ἐπαλλήλους στήλας].

- 10 Ἐλθὼν γὰρ αὐτὸς εἰς πόλιν Ῥιθυμνίων,
 ἰού, ἰού ἔδωκε πᾶσι τοῖς τότε.
 Ἦκον γὰρ αὐτῷ πάντες ὡς ὑπερόρφω,
 ὡς ἐξαλεξῆσαι τε τῇ πόλει πρόφρων
 αἰτοῦντες αὐτόν, ἀλλ' ὅμως οὗτος πέλει
- 15 φυχὰς ἐκείσε, τῆς ἀπωλείας ὅπως
 ἀρχὴ φανοίη καὶ πόσων κωκυμάτων!
 + Ἐνθ' ὃν ἐξέβη καὶ ἄλλους + ἐντρέπων,
 ἔρημον, οἴμοι, τὴν πόλιν + κατηάδει+,
 εἰς ἣνπερ εἰσέβη στόλος τοῦναντίων,
- 20 οἴμοι, κατασκάψαντες αὐτὴν τῇ φλογί.
 Ἰουνίου μηνὸς φθίνοντος ἡμέρα,
 ἐν ἣ ἰελοῦσι σῶμα ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ
 ἐν Χάνδακος Κρήτης σὺν εὐλαβεῖ τρόπῳ.
 Ἐπεὶ δ' ἄρ' ἐπλήρωσεν ἀρχῆς τὸν χρόνον,
- 25 τοῦ τόπου + ἔφησεν ἄψασθαι + ταχύ,
 ὃ καὶ ποθήσας μοῖραν ἔτλη ζωάων.

6 κατοικῶν cod.: κατοικεῖ Laurdas || 7 οὗτος cod.: οὕτως Laurdas || 9 φιλοστότης cod.: φιλιότης Laurdas || 10 Ρυθυμνίων cod.: Ρυθυμνίας Laurdas || 11 ἰού ἰού legit Laurdas || 16 πόσων κωκυμάτων cod.: πόσα κορκύματα Laurdas || 17 Ἐνθ' ὃν ἐξέβη καὶ ἄλλους legit Laurdas; non possum confirmare lectionem ex photographia || 18 κατηάδει legit Laurdas || 21 ante Ἰουνίου legit Ζ' Laurdas || 22 σῶμα correxi (i. e. Corpus Christi): σῆμα cod., Laurdas || 23 Κρήτης cod.: Κρήτη Laurdas || τρόπῳ legi: τροπί Laurdas || 25 ἔφησεν ἄψασθαι legit Laurdas || 26 ζωάων cod.: ζωᾶς Laurdas.

Τὸ κείμενον, ἀποκαθιστάμενον οὕτω εἰς τὴν γνησίαν του μορφῆν, γίνεται φανερόν ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἐκλογῆς τοῦ Μαρίνου Καβάλλη ὡς Γενικοῦ Προνοητοῦ τῆς Κρήτης καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδειχθείσης ἀναληθσίας πρὸς τὴν νῆσον, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς πόλεως Ῥεθύμνης εἰς τὸ ἔλεος τῶν Τούρκων ἐπιδρομέων, οὔτινες καὶ ἐπυρπόλησαν αὐτήν. Δὲν πρόκειται ἄρα περὶ «ἐγκωμίου» τοῦ Καβάλλη, ὡς ἐξέλαβεν αὐτὸ ὁ ἐκδότης. Οὐδ' ἦτο, ἄλλως τε, δυνατὸν νὰ γραφῆ ὑπὸ Κρητὸς ἐγκώμιον εἰς τοιοῦτον ἀπάνθρωπον καὶ αἰμοσταγῆ δυνάστην τῆς νήσου, οἷος κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν ὑπῆρξεν ὁ Μαρῖνος Καβάλλης²⁷.

β) Ἐνίοτε παρατίθενται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου καὶ φωτοτυπικοὶ πίνακες σελίδων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένων κωδίκων. Ἀντιβάλλοντες ὅμως

²⁷) Βλ. Σ τ ε φ. Ξ α ν θ ο υ δ ῖ δ ο υ, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, (ἔξεδ. ἐπιμελεία Ἰ. ω. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ἄ κ η, Athen, 1939, σ. 122 - 123).

τὰ ἀντίστοιχα κείμενα πρὸς τοὺς πίνακας τούτους, διαπιστώνομεν σφάλματα γινόμενα περὶ τὴν ἀνάγνωσιν πολλῶν λέξεων, οἷα τὰ κάτωθι :

— «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Ε΄, σ. 234, στίχ. 7 (ἐν ἀντιβολῇ πρὸς πίνακα Ι, εἰκ. 2 τοῦ αὐτοῦ τόμου) : ἀρίθμητα (ἐν τῷ κώδικι : ἀναρίθμητα).

— Αὐτόθι, σ. 235, στ. 9 (ἐν ἀντιβολῇ πρὸς πίνακα ΙΑ΄, στίχ. 6) : ἀλούτζαλης (ὁ κῶδιξ : ἀλούτζαλης)²⁸.

— Αὐτόθι, σ. 238, στίχ. 8 (ἐν ἀντιβολῇ πρὸς τὴν ἐν σ. 243 εἰκόνα 6) παραλείπονται αἱ ἐν τῷ κώδικι φερόμεναι δύο πρῶται λέξεις Ἰαγ αἴγ' πρὸ τοῦ : Ἰ Αντὶ τοῦ Ἰλιμισθηται...).

— Αὐτόθι, στίχ. 18 : ἔτερον (ὁ κῶδιξ : ἐτέου).

— Αὐτόθι, στίχ. 19 : πεπλήρωκεν (ἐν τῷ κώδικι : ἐπλήρωκεν).

— Αὐτόθι, στίχ. 20 : ἰπρίαν (ὁ κῶδιξ : ἰοπίαν).

Τὰ σφάλματα ταῦτα εἰς τὰς ὀλίγας σελίδας, τῶν ὁποίων παρετέθησαν φωτοτυπίαι, γεννοῦν εὐλόγως τὴν ὑπόνοιαν μήπως καὶ τὰ ἄλλα κείμενα, ἅτινα δι' ἔλλειψιν φωτοτυπιῶν ἀδυνατοῦμεν ν' ἀντιβάλωμεν, δὲν ἀμοιροῦν ἀναλόγων σφαλμάτων.

Ἰς προστεθῆ ἔτι ἐνταῦθα ὅτι δὲν δύναται νὰ τύχη ἐπιδοκίμασίας ἢ συνήθεια τοῦ ἐκδότου νὰ καταλείπη ἐνιαχοῦ (βλ. «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Δ΄, σ. 249, στίχ. 11, καὶ τόμ. Ε΄, σ. 247, στίχ. 29-30) μικρὰ κενὰ διαστήματα διὰ λέξεις τοῦ κειμένου τὰς ὁποίας πιθανῶς δὲν κατώρθωσε ν' ἀναγνώσῃ²⁹.

γ) Ἰ Αὐτὸ ἀνεξαρτήτως τῶν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν σφαλμάτων, ἢ ἐν γένει ἔκδοσις καὶ παρουσίας τῶν κειμένων ἔχει γίνοι κατα τὸν τρόπον πρόχειρον καὶ πλημμελῆ. Ἰ Αὐτὸ τὸν φιλόλογον ἐκδότην θὰ ἀνεμένομεν νὰ παραθέσῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμενα κείμενα μὲ μεγαλυτέραν ἐπιμέλειαν καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ἢτοι εἰς ἔκδοσιν κριτικὴν, ὀρθῶς ἀποκατεστημένα καὶ κεκαθαρμένα ἀπὸ τῶν παντοίων σφαλμάτων τῶν χειρογράφων. Ἰ Αντὶ τούτου ὅμως ἀρκεῖται οὗτος σχεδὸν πάντοτε εἰς τὴν ἄνευ οὐδεμιᾶς φιλολογικῆς ἐπι-

²⁸) Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ Τούρκου ναυάρχου Οὐλούτσαλη (Ulugh Ali) Πασσᾶ, ὅστις ἀναφέρεται καὶ εἰς ἄλλας ἐλληνικὰς πηγὰς ὡς Ἰ Αλούτζαλης καὶ Ἰ Αούτζαλης (βλ. Σπ. Λάμπρου, Βραχέα Χρονικά, ἐκδ. ἐπιμελεία Κωνστ. Ἰ. Ἀμάντιου, ἐν Ἰ Αθήναις, 1932, σ. 13, 27, 58).

²⁹) Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τὰ κενὰ ταῦτα ἀντεπροσώπειον πραγματικὰ χάσματα τῶν κωδίκων, ὄφειλε νὰ δηλώσῃ τούτο διὰ τοῦ καθιερωμένου [vacat]· ἂν πάλιν ἀντεστοίχουν εἰς φθορὰς τούτων, ἔδει νὰ θέσῃ σειρὰν σιγμῶν, ὡς ἄλλως τε πράττει ὀρθῶς εἰς ὁμοίαις περιπτώσεσι («Κρητικά Χρονικά», τόμ. Ε΄, σ. 255, 256 καὶ 257).

στασίας παράθεσιν τῶν κειμένων, ὡς εὔρε ταῦτα εἰς τοὺς κώδικας. Οὕτως, ἐπὶ δεκατριῶν σημειωμάτων περιφρόνων κείμενα, μόνον εἰς τρία⁹⁰ ποιεῖται χρῆσιν κριτικοῦ ὑπομνήματος. Σχεδὸν δὲ κατὰ κανόνα τηρεῖ καὶ τὰς ἀνορθογραφίας τῶν χειρογράφων, μολονότι συχνάκις παραλόγους καὶ λίαν ἐνοχλητικὰς⁹¹. Δὲν νομίζομεν ὅτι θ' ἀπετέλει δικαιολογίαν τοῦ πράγματος ὁ ἰσχυρισμὸς τυχὸν ἔτι ἐφαρμόζεται ἐνταῦθα ἀπὸ σκοποῦ ἢ διπλωματικῆ μέθοδος ἐκδόσεως τῶν κειμένων. Διότι πρῶτον ἢ τοιαύτη μέθοδος εἶναι ἐνδεδειγμένη διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀρχεακῶν ἐγγράφων ἢ τῶν καθαρῶς ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος σημειωμάτων, ἐνθυμήσεων κλπ.⁹², ἀντενδείκνυται ὅμως, ὡς γνωστόν, διὰ τὴν ἔκδοσιν φιλολογικῶν κειμένων—καὶ τοιαῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι τὰ ἐκδιδόμενα—δι' ἃ μόνη ἢ κριτικὴ ἔκδοσις εἶναι ἐπιτετραμμένη. Καὶ δευτέρον διότι καὶ αὐτῆς τῆς διπλωματικῆς μεθόδου ἐκδόσεως ἢ ἐφαρμογῆ ἀπαιτεῖ μὲν τὴν διαφύλαξιν τῶν ὀρθογραφικῶν ἰδιορρυθμιῶν τῶν χειρογράφων, οὐδόλως ὅμως ἀπαλλάσσει τὸν ἐκδότην τοῦ καταρτισμοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος καὶ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ ὑποδείξῃ ἐν αὐτῷ, διὰ τὰ μέχρις ἀδιανοήτου παρεφθαρμένα χωρία τοῦλάχιστον, τὴν προσήκουσαν ἐκάστοτε ἀνάγνωσιν ἢ διόρθωσιν. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο παραλείπει ὁ κ. Λαούρδας, περιοριζόμενος εἰς τὴν φωτογραφικὴν τῶν χειρογράφων ἀναπαράστασιν. Ὑπὸ τοιούτους ὄρους ἢ κριτικὴ ἐργασία τοῦ φιλόλογου ἐκδότης καταντᾷ σχεδὸν ἀπλῆ μηχανικὴ ἀντιγραφή.

Εἰς τὰ μειονεκτήματα τῆς ἐκδόσεως δέον νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ὅτι αἱ παραπομπαὶ εἰς τὰ χωρία παλαιότερων συγγραφέων (fontes), ἅτινα μνημονεύονται εἰς τὰ ἐκδιδόμενα κείμενα, παραλείπονται κατὰ τὸ πλεῖστον: Μόνον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 9, 12 καὶ 17 σημειώματα ἀνευρίσκομεν τοιαύτας παραπομπάς, καὶ ταύτας ὀλιγίστας⁹³, ἐνῶ ἑλλείπουν τελείως ἀπὸ ἄλλα κείμενα, καὶ ὅπου ἀκόμη τὰ ἄλλοθεν εἰλημμένα χωρία

⁹⁰) Τὰ ὑπ' ἀριθ. 2, 3 καὶ 17.

⁹¹) Βλ. π. χ. τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν Ἄντων. Καλοσουνᾶ («Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Δ', σ. 250), ἐνθα καταλείπονται ἀδιόρθωτοι ἀνορθογραφίαι ὡς: ἀπᾶσης, ἤτιον, ἐμειδεία, προσφωρᾶς κλπ.

⁹²) Ὁ ἐκδότης ἐν τούτοις φαίνεται ἐφαρμόζων τὸ ἀντίστροφον: ἐκδίδων τὴν ἀπὸ 23 Μαΐου 1590 διαθήκην Θεοδοσίου τοῦ Κορινθίου («Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Δ', σ. 235-236), ἥτοι ἔγγραφο καὶ οὐχὶ φιλολογικόν κείμενον, ἀποκαθιστᾷ, ὡς γράφει, τὴν ὀρθογραφίαν!

⁹³) Καὶ ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης, Μιχαὴλ Καλοφρενᾶς Κρής, Μητροφάνης Β' καὶ ἡ πρὸς τὴν ἔνωσιν τῆς Φλωρεντίας ἀντίθεσις τῶν Κρητῶν, ΕΕΒΣ, τόμ. 21 (1951), σ. 138, σημ. 8 ἐπέδειξεν ἤδη χωρία ἅτινα ὁ κ. Λαούρδας παρέλειψε νὰ σημειώσῃ ὡς fontes ἐν ἐκδόσει ἔργου τοῦ Ἰω. Πλουσιαδηνοῦ («Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Ε', σ. 254 = σημείωμα ὑπ' ἀριθ. 12).

ἀφθονοῦν, ὡς π.χ. συμβαίνει εἰς τὴν ὁμιλίαν τοῦ Μελετίου Βλαστοῦ (=σημείωμα ἀριθ. 15) ἢ εἰς τὸ ὑμνολόγιον τοῦ Γεωργίου Λουμπάνου (=σημ. ἀριθ. 3)⁸⁴. Ἐς σημειωθῆ, τέλος, ὅτι ἀπὸ πολλὰ τῶν ἐκδιδομένων κειμένων (σημ. ἀριθ. 7, 8, 10, 12, 13) ἀπουσιάζει ἡ ἀπαρτίτης ἀρίθμησις τῶν γραμμῶν.

Κατωτέρω σημειοῦμεν μερικὰς μόνον χαρακτηριστικὰς ἀτελείας τῆς ἐκδόσεως ἢ σφάλματα περὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐκδοθέντων κειμένων⁸⁵, ἀκολουθοῦντες χάριν εὐκολίας τὴν σειρὰν τῶν τόμων καὶ τῶν σελίδων τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν».

1) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Β', σ. 543. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τοῦ Πέτρου Λαμπάρδου, στίχ. 4 - 5, ἐκδίδεται: «...ἐν τῷ Ἀπομνημονευμάτων πρώτῳ Ξενοφῶν ὁ δῆτωρ καὶ ἱστορικὸς φησί», ἐνῶ ἐν τῷ κώδικι φέρεται, κατὰ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα: «...Ξ. ὁ δ. φησί καὶ ἱστορικὸς». Ἡ διόρθωσις τοῦ ἐκδότου, ἀντιμεταθέσαντος τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις, οὐδαμῶς εἶναι ἀναγκαία καὶ ἄρα ἀπορριπτέα.

2) Αὐτόθι, στ. 12 - 13: «Καὶ ἐγὼ ἄρα τουτονὶ βούλομαι λέγειν τὸν λόγον, ὃν πολλάκις ἐθαύμασα, τίσι ποτὲ λόγοις...» κλπ. Ὁ ἐκδότης διώρθωσε τὸ ἐν κώδικι τὸν εἰς ὄν. Ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀναφορικοῦ τούτου οὐδόλως θεραπεύεται τὸ χωρίον. Τὸ τὸν δέον νὰ διορθωθῆ εἰς τὸ ἐπεξηγηματικὸν_στι.

3) Αὐτόθι, σ. 544, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ Πέτρου Λαμπάρδου, στίχ. 6 - 11 ἐκδίδεται: «Πῶς οὐκ [γράφει: οὐχ] ἀπλουτέρω ἰλαρῶ τῷ προσώπῳ ἐκ τῶν σῶν τηβέννων ἢ διαχρύσων πέπλων ἢ ἄλλο τι ὅσα ἐν μερόπεσι δέκναι ἢ χρᾶσθαι πρὸς τοῦ μεγάλου καὶ παντοεργοῦ Θεοῦ κεχάρισται, μετέδωκας ἂν; Εἰ τ' ἄλλότρια ἢ τῆς πλεονεξίας σὲ δύναμις οὐκ ἀφήσιν ἀποδοῦναι τοῖς κτήτορσιν, οὐ πρὸς σοῦ τὴν τῶν Ψαλιῶν βίβλον ἐζητήσαμεν...» κλπ.

Ὁ χωρισμὸς τῶν προτάσεων καὶ ἡ στίξις ἔχουν πλημμελῶς καὶ δεικνύουν ὅτι ὁ ἐκδότης δὲν ἀντελήφθη τὸ νόημα τοῦ χωρίου. Τότε μόνον

⁸⁴) Ἐνταῦθα ὁ ἐκδότης περιοριζόμενος εἰς τὴν ἀπλὴν μνειάν τῶν Ψαλιῶν τοῦ Δαβίδ, τῶν χαιρετισμῶν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Θεοτοκίων ὡς πηγῶν τῶν ὕμνων τοῦ Λουμπάνου, ὑποσημειοῖ πρὸς δικαιολογίαν του («Κρητικά Χρονικά», τόμ. Γ', σ. 584, σημ. 10): «Δι' εἰδικωτέρας διαπιστώσεις δὲν εἶχα εἰς τὴν διάθεσίν μου τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον. Μία τοιαύτη ἄλλως ἔρευσα δὲν ἔχει νὰ προσθήσῃ τίποτε τὸ ἰδιαιτέρον». Ἡ δήλωσις αὕτη εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς σπουδῆς μεθ' ἧς εἰργάζετο, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποστροφῆς του, δυστυχῶς, πρὸς τὴν ἀπικριβωμένην λεπτομέρειαν.

⁸⁵) Μὲ τὰ ἀπλᾶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα δὲν ἀσχολούμεθα, ἀφοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τηρούμενον σύστημα δὲν ἐπιτρέπει νὰ διαγνώσωμεν τίνα ὀφείλονται εἰς τοὺς κώδικας καὶ τίνα εἰς τὸν ἐκδότην.

θὰ ἔχωμεν νόημα, ὅταν γράψωμεν : «Πῶς οὐκ ἀπλουσιτέρω...μετέδωκας ἄν, εἰ τὰλλότρια ἢ τῆς πλεονεξίας σε δύναμις οὐκ ἀφήσιν ἀποδοῦναι τοῖς κτήτορσιν ; Οὐ πρὸς σοῦ...» κλπ.

4) Αὐτόθι, στίχ. 11 - 13 ἐκδίδεται ἐν συνεχείᾳ : «οὐ πρὸς σοῦ τῆν τῶν Ψαλμῶν βίβλον ἐζητήσαμεν ὡς πρὸς τοῦ κτήτορος, Νικολάου Καλοσυνᾶ, εἰ τοῦνομα οὐκ ἐπίστασαι». Ἐν τῷ κώδικι φέρεται, κατὰ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα : «βίβλων ὡσὴν ἐζητήσαμεν πρὸς τοῦ κτήτορος ἐζητήσαμεν», ὅπερ ὁ ἐκδότης διορθώσας ἀτόπως κατέστρεψε τὸ νόημα τῆς φράσεως. Αὕτη πρέπει νὰ γραφῆ ὡς ἑξῆς, συμφώνως πρὸς τὸν κώδικα : «Οὐ πρὸς σοῦ τῆν τῶν Ψαλμῶν βίβλον ὡς σὴν ἐζητήσαμεν πρὸς τοῦ κτήτορος ἐζητήσαμεν, Νικολάου Καλοσυνᾶ...» κλπ.

5) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Γ', σ. 585 (Γεωργ. Λουμπάνου εὐχὴ εἰς Θεοτόκον), στίχ. 9 · 10 : «ἡ δόξα καὶ τιμὴ καὶ ἄρορητος εὐφροσύνη τῶν ἀγγέλων». Ὁ κώδιξ φέρει, κατὰ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα τριφῆ (γρ.: τριφῆ), ὅπερ ὁ ἐκδότης διώρθωσεν εἰς τιμὴ, ἀδικαιολογητῶς βεβαίως.

6) Αὐτόθι, σ. 586, στ. 42 - 43 : «Ῥῦσαι, Δέσποινα, ταῖς προσεβίαις σου ἐξαιρέτως τὸν ἀνάξιον δοῦλόν σου Φραγκίσκον». Ὁ ἐκδότης γράφει εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα : «43 Φραγκίσκον ἰn rasura», ὑποσημειοῖ δὲ (σημ. 11) : «Ἡ λέξις «Φραγκίσκον» ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἐπομένην προσευχὴν, στ. 49, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ κώδικος (103ν «βοήθησον τοῦ δούλου σου Φραγκίσκου», 107r «σκέπασον τὸν δούλον σου Φραγκίσκον») ἔχει γραφῆ ὑπὸ μεταγενεστέρως χειρὸς, ἀποξεσθείσης ἄλλης λέξεως, τοῦ ὀνόματος τοῦ Γεωργίου Λουμπάνου. Προφανῶς ὁ κώδιξ ἠλλάξεν ἀργότερα κύριον περιελθὼν εἰς τὸν Φραγκίσκον». Ἄλλ' ἐὰν ὁ ἐκδότης ἠδυνήθη νὰ διακρίνη, ὡς φαίνεται βεβαίως, ὅτι τὸ ἀποξεσθὲν ἀρχικὸν ὄνομα ἦτο τὸ τοῦ συγγραφέως Γεωργίου Λουμπάνου, τότε ὄφειλε βεβαίως νὰ παραθέσῃ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῷ κειμένῳ καὶ οὐχὶ τὸ διὰ μεταγενεστέρως χειρὸς γραφὴν «Φραγκίσκον»· διότι τοῦ συγγραφέως τὸ κείμενον καὶ οὐχὶ τῶν διορθωτῶν τὰς μεταβουλὰς σκοπεῖ βεβαίως νὰ ἐμφανίσῃ πᾶσα φιλολογικὴ ἔκδοσις.

7) «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Δ', σ. 253 (Μιχαὴλ Ἀποστόλη Μονφδιά εἰς Μανουὴλ Καλοτάρην), στίχ. 6 κ. ἑξ. : «Τοῦτον δὴ οὖν ἡμῖν τὸν προκείμενον, ἄνδρες ἐλλόγιμοι τῶν Κρητῶν, ὅτι τε ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐτύγγανεν ὢν. . . πᾶσιν ἐμοῦ κάλλιον εἰδόσι, προσσημαίνειν οὐ δεῖ. . . » κλπ. Γραπτέον βεβαίως : ὑμῖν, ἀφοῦ τοῦτο συνάπτεται πρὸς τὸ «πᾶσιν ἐμοῦ κάλλιον εἰδόσι».

8) Αὐτόθι, στίχ. 13-17 : «᾿Ω (γράφε : ᾿Ω), οἶον ἀγαθὸν ἀπεβάλλομεν (γράφε : ἀπεβάλομεν) ἄνδρα. Μιχαῆλος καὶ πάλιν μοι προιετάχθη, ὃ πάντων ἐμοὶ φίλιαιτος τῶν Κρητῶν καὶ τοῖς ἀρίστοις τῶν Ἐνετῶν, τὸ